DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-7-71-42>

УДК 316.48:316.324.8

Супрун Г.Г.

аспірант кафедри філософії

Полтавський національний педагогічний університет

імені В.Г. Короленка

КОНФЛІКТ В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНУ ЕПОХУ ЯК ТИПОВЕ ЯВИЩЕ СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація. У статті проведено аналіз тенденцій формування міжособистісних стосунків в період постіндустріального розвитку людства. Особливу увагу приділено поширенню конфліктних ситуацій, які виникають як відповідь на руйнування раніше утворених соціальних структур і створення нового типу суспільних взаємозв'язків. Вміння індивіда бути гнучким і здатним до адаптації – є базовою особливістю, яка дозволить особистості не тільки віднайти своє місце в суспільстві, а й зуміти, відповідно до вимог сьогодення, не втратити свою індивідуальність. Таким чином конфлікт, в період постіндустріального розвитку, є основним явищем суспільних відносин, завдяки чому відбувається формування нових тенденцій міжособистісної взаємодії, де раніше визначені типові моделі поведінки вже не є актуальними.

Ключові слова: конфлікт, постіндустріальне суспільство, соціум, глобалізація, індивідуалізація.

Suprun Hennadii

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

CONFLICT IN THE POST-INDUSTRIAL AGE AS TYPICAL PHENOMENON OF SOCIAL PROCESS

Summary. This article contains a study of analysis of trends in the formation of interpersonal relations during the period of post-industrial human development. Special attention was paid to the spread of conflict situations, which arise as a response to the destruction of previously formed social structures and the creation of new type of social relations. An individual's ability to be flexible and adaptable is a basic feature which helps a person to find a society they belong to as well as be able to keep their individuality as present days require. An individual's feature to be ready for changes ensures the constant progress of both personal and social development, and the conflict is a catalyst for changes in the existing order, because the desire to establish qualitatively new interpersonal formations is a constitutional goal of social structure development. Thanks to the fact that globalization processes at the present stage of the society development undergoes reformative changes, accordingly thinking and activities of an individual must be changed to requirements. Precisely this condition allows to "keep up" and form qualitatively new type of interpersonal relations. Conflict situations, which arise herewith, are the driving forces of progressive development, because everything new is often difficultly perceived and conservatives clearly stand for the preservation of traditional previously established norms. But even the supporters of the established order can't ignore some globalization changes, because people form the world, and the world forms people. Thus, the conflict during the period of post-industrial development is the main phenomenon of social relations, which leads to the formation of new trends in interpersonal interaction, where previously defined typical behavior patterns are no longer relevant.

Keywords: conflict, post-industrial society, society, globalization, individualization.

Постановка проблеми. Розвиток суспільства передбачає складний процес взаємодії між індивідів через різні форми комунікації. Сучасне насичене інформаційне поле, в якому кожен безкінечно намагається віднайти індивідуальну траєкторію свого життєвого шляху, зумовлює загострення сприйняття тих змін, які безупину відбуваються в постіндустріальному суспільстві. В його мозаїчному середовищі особистості все складніше пов'язувати себе зі стійкою системою чи соціальною групою, які б чітко визначали орієнтири подальшого розвитку. Перебуваючи завжди в напрузі пошуку, індивід прагне відстояти право на свою точку зору, на власні дії, але це нерідко призводить до зіткнення інтересів між членами суспільства, що веде до виникнення конфліктних ситуацій.

Ступінь розробленості проблеми: Слід відзначити, що задовго до формування конфліктології як галузі науки, існували теорії, в яких суспільство розглядалось під призою боротьби як між соціальними групами, так і між окреми-

ми особистостями. Зокрема, Т. Гоббс, Г. Спенсер у своїх поглядах притримувались думки про те, що кожен індивід один одному є конкурентом (ворогом), де кожен «воює проти всіх», а суспільство, в процесі свого розвитку, відбирає кращих і найбільш пристосованих.

Ряд дослідників розглядали конфлікт через розуміння його негативної дії й руйнівного характеру: Е. Дюркгейм, М. Бердяєв, Т. Парсонс, Д. Дьюї. У своїх поглядах вони наголошували на необхідності збереження стійкості суспільства, а виникнення конфліктних ситуацій порівнювали з хворобою, яка вражає стабільно діючий механізм соціальних стосунків. На противагу вищезазначеним дослідникам були також ті, хто розглядав конфліктногенність як нормальний прояв суспільної взаємодії (М. Вебер, Г. Зім-мель, А. Токвіль). Саме через конфлікти, на їх думку, відбувалось стимулювання розвитку суспільних процесів і рух до формування «нових правил» на вимогу сучасним запитам мінливого світу.

Основні й чітко визначені теорії соціального конфлікту виникають в працях середини ХХ століття: «Функції соціального конфлікту» Л. Козера (концепція позитивно-функціонального конфлікту), «Сучасний соціальний конфлікт» Р. Дарендорфа (конфліктна модель суспільства), «Конфлікт і захист. Загальна теорія» К. Боулдінга (загальна теорія конфлікту). Саме вони за основний критерій трактування суспільних процесів взяли конфлікт як рушійну силу соціальних перетворень, що стало чітко проявлятися в постіндустріальному індивідуалізованому соціумі.

Зі здобуттям незалежності в Україні з'являються публікації, які стосуються проблем конфліктогенності. Серед дослідників, які внесли найбільший вклад в розвиток даної проблеми слід відзначити праці Скібіцької Л. І. (навчальний посібник «Конфліктологія»), А. Герасіної («Феноменологія політико-управлінських та внутрішньопарламентських конфліктів в перехідних суспільствах»), Гірник А. М., Бобро А. Ю. («Конфлікти: структура, ескаляція, залагодження»). Також слід вказати на те, що проблематикою конфліктів займаються Київський міжнародний інститут соціології й конфліктології, Київський центр політичних досліджень і конфліктології, центри дослідження громадської думки.

Актуальність дослідження полягає у тому, що сучасні глобалізаційні процеси провокують виникнення не тільки міжособистісного, а й внутрішнього конфлікту, викликаного проблемами самовизначення, коли індивіду все частіше доводиться стикатися із невдачами соціальної взаємодії. Нерозуміння, зіткнення інтересів, розмиті межі раніше визначених норм – все це викликає відчуття внутрішньої пустоти, яку вдається заповнити лише тимчасово. Свобода самовизначення, яка раніше була такою бажаною, принесла хаос і невизначеність, втрату життєвих орієнтирів. Розуміння тенденцій розвитку суспільних процесів дає можливість для пом'якшення формування індивідуальної самореалізації в мінливому світі, де все складніше не просто зайняти своє місце серед інших, а зуміти його зберегти, чи, відповідно до сучасних тенденцій, вдало адаптуватися до змін. Саме у вищезазначених проблемах полягає актуальність розгляду обраної теми, адже аналіз конфліктних процесів, які відбуваються тут і зараз, є невід'ємним атрибутом для моделювання того, що чекає на соціальні стосунки в найближчий час.

Мета статті полягає в аналізі сучасних тенденцій міжособистісної взаємодії в глобалізованому соціальному просторі.

Реалізація мети зумовила постановку наступних завдань:

- проаналізувати вплив конфліктогенних тенденцій суспільного розвитку на особистісну самореалізацію індивіда;

- виявити основні тенденції розвитку міжособистісних стосунків в постіндустріальному суспільстві.

Предмет: модель конфліктної взаємодії в контексті сучасних глобалізаційних процесів.

Об'єкт: соціальна взаємодія індивідів в постіндустріальному суспільстві.

Викладення основного матеріалу. Розгляд проблеми потребує уточнення поняття конфлікту в заданому контексті: «Конфлікт у соціальній сфері є наслідком взаємодії суспільних відносин, що не збігаються між собою» [4, с. 88]. Саме ця протилежність інтересів, яка загострюється під впливом зовнішніх обставин, стає причиною сучасної соціальної дезінтеграції індивідів. Безумовно, не варто забувати про конфліктну ситуацію як про явище, яке дає можливість переходити на якісно новий рівень розвитку суспільних відносин, але якщо брати вищезгадану ситуацію у її класичному розумінні, то все ж, необхідно розуміти конфлікт як ситуацію з складно передбачуваним результатом: «Конфлікт являє собою самоорганізуючу складну систему відносин з важко передбачуваною поведінкою її суб'єктів» [5, с. 16]. Таким чином, притаманні постіндустріальному індивідуалізованому суспільству конфлікти можуть як позитивним чином впливати на тенденції подальшого розвитку соціуму, так і нести пряму загрозу й дестабілізацію міжособистісним стосункам.

Як вказувалось вище, постіндустріальне суспільство характеризується тим, що людині стає все важче розпоряджатися отриманою свободою, що в деяких ситуаціях критично межує з хаосом. Увагу на це звернув британець З. Бауман, який виділив три ознаки індивідуалізованого суспільства:

- втрата людиною контролю над більшістю значущих соціальних процесів;

- розвиток невизначеності і прогресу незахищеності особистості перед обличчям неконтрольованих змін, які відбуваються;

- виникнення бажання індивіда відмовитися від досягнення перспективних цілей задля отримання миттєвих результатів [1, с. 14].

Саме вищезазначені ознаки приводять до дезінтеграції як соціальної, так й індивідуальної, внаслідок чого виникає конфлікт як типове явище. Безумовно, людина завжди мала на меті звільнитися від будь якого зовнішнього тиску на неї і отримати бажану свободу самовираження. Та під цим прагненням крилились приховані загрози, які полягають у розвитку незахищеності особистості, її невпевненості у всьому, внаслідок чого виникає неконтрольований і саморуйнуючий плюралізм думок: «Головна риса світогляду молоді – це прийняття досить поверхового релятивізму. Кожен має свої «цінності», які неможливо ставити під сумнів. І ніхто не повинен заперечувати цінності іншого» [6, с. 16].

Втікаючи від зовнішніх впливів, людина, в новому глобалізованому світі, потрапляє в іншу пастку, яка не менш небезпечна: «Новий світовий хаос», названий глобалізацією, має один дійсно революційний ефект – обезцінення порядку як такого» [1, с. 44]. Саме так характеризував тенденції зміни світового порядку З. Бауман, які, безумовно, призводили до формування нестабільного суспільства, в якому виникають соціальні й міжособистісні конфлікти йшли не на користь, а мали роз'єднуючий і відцентровий характер. Відомий вислів «розділяй і володарюй» стає актуальним як ніколи, адже тенденції до пошуку себе як індивідуальності призвели до розпаду раніш стійких соціальних структур, вна-

слідок чого виникає незліченна кількість тимчасово сформованих суспільних об'єднань, які вороже налаштовані по відношенню один до одного.

«Суспільні і особистісні стосунки стали методом для ствердження власного статусу, створення конфліктних ситуацій, які виникають з холодного прорахунку для тримання суперника в страху» – таку характеристику соціальному розвитку суспільства дав Ж. Ліповецькі у своїй праці «Ера пустоти» [3, с. 105]. Безумовно, важко з цим не погодитись, адже в умовах, коли гостро відчувається патологічний індивідуалізм, багато хто керується біблійським «хіба я сторож брату своєму?». Проблема самореалізації привела до того, що збільшується відсоток тих, хто не може сприймати проблеми, які ширші аніж межі їх особистих інтересів: «Темний бік індивідуалізму полягає в зосередженні на власній особі, що, водночас, знецінює і звужує обрії нашого життя, призводить до втрати причетності до інших чи до суспільства вцілому» [6, с. 8].

Е. Фромм у своїй праці «Втеча від свободи» характеризує історію людства як «історію конфлікту і розладу» [7, с. 50], що настановлює на думку про те, що протиріччя і зіткнення інтересів виникають постійно і є невідворотним проявом міжособистісної взаємодії. Але в період переходу від раніш чітко усталених суспільних норм до більш гранично вільних можливостей як індивідуальних так і міжособистісних, соціум сліпо слідує за благою метою, потрапляє в іншу приховану залежність, межі якої є розмитими, що становить нову небезпеку і соціальну загрозу: «В ході нової історії влада церкви змінилась владою держави, далі слідувала влада совісті, а в наші дні остання була витіснена анонімною владою здорового сенсу і суспільної думки, що перетворилось в зброю конформізації» [7, с. 257]. Саме ця «анонімна влада суспільної думки» є визначаючою в постіндустріальному світі інформаційних технологій. Втішаючи себе тим, що наразі кожен має можливість діяти вільно відповідно до своїх інтересів, людина не помічає того прихованого впливу на неї, який навіюється звідусіль: змішання пережитків минулого (традиції, звичаї, релігійні обряди) різко вступають в протиріччя з сучасними гаслами до зміни світового порядку і формування нового типу людини. Прикладом можуть слугувати заклики до перегляду і моделювання нових поглядів починаючи від способу харчування, закінчуючи формуванням нових соціальних стосунків, в яких буде зведена до мінімуму роль етнічної, гендерної, політичної чи расової приналежності. Маючи на меті благу кінцеву ціль, дана тема є платформою для різного

роду спекуляцій і формування конфліктів, адже якщо раніше був чітко визначений регуляторний інститут (традиції, релігія, держава), то в постіндустріальну епоху демократизм і плюралізм думок проявляє свою негативну й небезпечну сторону: «Соціальні протиріччя, які виникають по мірі становлення чітких форм постіндустріального суспільства, переважають по рівню їх комплексності будь який попередній тип соціального протистояння. Вони можуть не тільки суттєво дестабілізувати функціонуючі суспільні інститути, але і в повній мірі перешкодити подальшому прогресивному розвитку людства» [2, с. 87].

Характерними рисами розвитку постіндустріального суспільства є швидкоплинність процесів у багатьох галузях і проявах як економічного, так і суспільного характеру. Внаслідок цього постає проблема самоідентичності, адже якщо раніше життєвий шлях був більш типовий, то отримана свобода створила певні нюанси: «Проблема змучених людей на кінець XX століття є не тільки в тому, як отримати власну ідентичність і примусити оточуючих визнати її, стільки в тому, яку ідентичність обрати і як зуміти вчасно здійснити інший вибір, якщо раніше обрана модель самовираження втратила цінність або лишилась раніш привабливих власних особливостей» [1, с. 185].

Висновки. Таким чином, для того, щоб зуміти зайняти в суспільстві бажане і комфортне місце, необхідно врахувати важливу роль гнучкості й вміння адаптуватись до нових обставин. Саме вищезгадані особливості дозволять мінімізувати розвиток конфліктних ситуацій і позитивним чином вплинути на самореалізацію як окремих індивідів, так і вплинути на гармонійний розвиток суспільства в цілому, яке в постіндустріальну епоху характеризується швидким розвитком і переходом до нових площин соціальної взаємодії.

Тенденції розвитку міжособистісних стосунків є такими, що формовані раніше соціальні надбудови поступово руйнуються (піддаються критиці), а натомість йде формування нового типу суспільства. Конфліктні ситуації, які є невідворотним атрибутом змін, мають неконтрольованість розвитку протиріччя і несуть в собі загрозу руйнування будь-яких чітко визначених основ міжособистісної взаємодії, що є важливим регулятором соціальних стосунків. Підвищена увага до сучасних глобалізаційних змін повинна дати відповідь на питання про те, куди ж, врешті решт, можуть призвести реформаторські заклики до побудови якісно нового типу суспільства і чи ми, в погоні за новим «ідеальним» світом, не втрачаємо самі себе?

Список літератури:

1. Бауман З. Индивидуализированное общество. Москва : Логос, 2005. 390 с.
2. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы: учеб. пособие для студентов вузов. Москва : Логос, 2000. 304 с.
3. Ліповецькі Жиль. Ера пустоти. Ессе о современном индивидуализме. Владимир Даль, 2001. 336 с.
4. Пірен М. І. Конфліктологія. Київ : МАУП, 2003. 360 с.
5. Пронин С.В. Социальные конфликты в современном обществе. Москва : Наука, 1993. 160 с.
6. Тейлор Чарльз. Етика автентичності. Київ : Дух і літера, 2002. 128 с.
7. Фромм Э. Бегство от свободы. Москва : АСТ, 2009. 571 с.

References:

1. Bauman Z. (2005). Individualizirovannoe obshchestvo [Individualized society]. Moscow : Logos. (in Russian)

2. Inozemtsev V.L. (2000). *Sovremennoe postindustrialnoe obshchestvo: priroda, protivorechiya, perspektivy: ucheb. posobie dlya studentov vuzov* [Modern post-industrial society: nature, contradictions, perspectives: textbook for university students]. Moscow : Logos. (in Russian)
3. Lipovetsky Gilles (2001). *Era pustoty. Esse o sovremennom individualizme* [The era of emptiness. Essay on modern individualism]. Vladimir Dal. (in Russian)
4. Piren M.I. (2003). *Konfliktolohia* [Conflict management]. Kyiv : IAPM (Interregional Academy of Personnel Management). (in Ukrainian).
5. Pronin S.V. (1993). *Sotsyalnye konflikty v sovremennom obshchestve* [Social conflicts in modern society]. Moscow : Nauka. (in Russian)
6. Taylor Charles (2002). *Etyka avtentychnosti* [The Ethics of Authenticity]. Kyiv : Dukh i literature. (in Ukrainian)
7. Fromm E. (2009). *Begstvo ot svobody* [Escape from freedom]. Moscow : AST. (in Russian)